

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA CISTA DE LA ROCA DE L'IVET (LLAGOSTERA, GIRONÈS)

Xavier NIELL CIURANA *

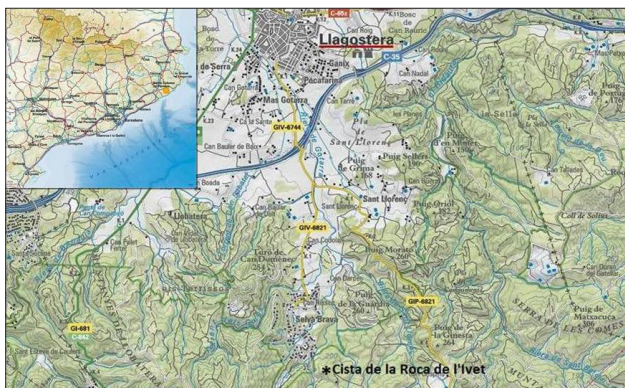
En aquest article us presentem els resultats obtinguts en la intervenció arqueològica duta a terme per la Universitat de Girona a la cista de la Roca de l'Ivet de Llagostera (Gironès) durant els mesos de juny, setembre i octubre de l'any 2013.

SITUACIÓ

La cista de la Roca de l'Ivet es troba situada al cim d'un petit turó que forma part dels primers contraforts del massís de l'Ardenya o serra de les Cadiretes, a tocar la part final de la urbanització Selva Brava, dins el veïnat de Sant Llorenç, que pertany al terme municipal de Llagostera (Gironès).

Es troba situada a 244 metres sobre el nivell del mar (Fig. 1).

Les seves coordenades UTM són les següents: X: 491921/ Y: 4626004 UTM (ED50).

Figura 1. Mapa de situació de la cista de la Roca de l'Ivet (Llagostera, Gironès).

HISTÒRIA DEL MONUMENT

Aquesta cista va ser descoberta per Emili Soler i Vicens, membre del Grup Lacustaria l'any 1992.

Va ser publicada per primera vegada per Jordi Merino, Lluís Esteve Casellas i Xavier Roca en l'obra titulada "L'Arqueologia de Llagostera" l'any 1994, on es feia una recopilació dels tots els jaciments arqueològics que s'havien descobert fins aquell moment dins del terme municipal de Llagostera.

Posteriorment Joan Llinàs i Jordi Merino la varen tornar

a esmentar en un article publicat en la Revista Gavarres l'any 2003.

Aquests mateixos investigadors en tornen a parlar en un altre article publicat a la Revista Gavarres l'any 2009.

Joan Llinàs la va tornar a esmentar en el transcurs d'una conferència titulada "De la prehistòria a l'època romana. Els primers 100.000 anys d'activitat humana a Llagostera" celebrada a Llagostera a finals del 2009.

Finalment Xavier Niell Ciurana en torna a parlar en un article titulat "Els monuments megalítics del massís de les Gavarres-Ardenya (Baix Empordà, Gironès i la Selva)" i publicat a la Revista Lligams l'any 2011.

Fins aquell moment mai havia estat objecte de cap excavació arqueològica en profunditat.

DESCRIPCIÓ DEL MONUMENT

La cista de la Roca de l'Ivet està formada per una cambra funerària de tendència ovalada, composta per 8 suports laterals (B, C, F, G, H i I) i 3 de frontals (A, D i E), que amida interiorment 2,10 metres de llargada per 1,10m d'amplada, i que està orientada del NW/SE (Fig. 2-3).

Tot i que el seu estat de conservació és força bo, algunes de les seves lloses es troben caigudes, inclinades o desplaçades respecte a la seva posició original.

En concret, el suport lateral A (69x50x15cm), de tendència ovalada i que tancava la cambra pel seu costat sud es troba actualment caigut de costat i recolzat sobre la llosa B.

La llosa B al seu torn, que presenta una morfologia bastant rectangular i que és la de dimensions més grans (89x70x28cm) encara es troba situada en la seva posició original.

La llosa C, que ve a continuació, de tendència bastant rectangular i de 75x41x30cm es troba força inclinada cap a l'exterior de la cambra.

La llosa D de forma bastant circular o ovalada (74x72x24cm) es troba completament caiguda cap a fora de la cambra.

* Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona

Figura 2. Aspecte que presentava la cista moments abans de començar la nostra intervenció.

Al mateix temps la llosa E situada en el seu costat, de secció triangular i de 75x39x31cm es troba una mica inclinada cap a l'exterior.

Al seu torn les lloses F (55x59x29cm) i G (69x49x40cm) de la cambra són les úniques d'aquest costat que encara es troben situades en la seva posició original. Finalment la llosa lateral H de tendència rectangular i de 57x47x20cm es troba inclinada cap al interior del monument.

Totes elles són de granit que procedeix de les proximitats del monument. Presenten la seva cara interna completament devastada amb els caires i la seva part superior també treballada per tal d'assentar-hi molt més bé la llosa o lloses de coberta.

En un primer moment vam pensar que aquestes últimes no s'havia conservat. Però finalment vàrem localitzar dues lloses (I i J) tombades sobre el túmul a uns 2-3 metres al nord de la cambra i amuntegades una sobre l'altre que en podien haver format part.

Tot al voltant de la cambra s'observen restes de l'existència d'un túmul de tendència circular, fet bàsicament de terra i de petites dimensions (5-6 metres de diàmetre) que en el passat cobria tot el monument. Al mateix temps en diversos punts dels seus límits nord i oest sobresortien del terreny diverses pedres de granit de petites dimensions que semblava que formaven part de les restes d'un possible anell de contenció extern.

Finalment en l'extrem nord del túmul, a uns 2-3 metres de la cambra, es va detectar l'existència d'una llosa (K) caiguda que mesurava 144cm de llargada per 100cm de llarg per 30cm de gruix, que va ser interpretada com les restes d'una possible estela de senyalització del monument.

OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Actualment en el massís de les Gavarres-Ardenya es coneixen unes 11 cistes amb túmul. D'aquestes en destaquen 4 per sobre de tot. Es tracta de les cistes de la Carretera de Calonge, Suro del rei, Finca d'en Güitó i Bosc d'en Roquet. Totes elles formen juntament amb el dolmen de la Cova d'en Daina el nucli megalític de Romanyà de la Selva, ja que es troben situades en un radi d'uns 1-2 km al voltant d'aquest poble.

Conegudes i espoliades d'antic, això va fer que quan van ser excavades i estudiades científicament per Manuel Cazorro l'any 1911 o per Lluís Esteva Cruañas en la dècada dels anys 50-70 no s'hi va trobar res. Per aquest motiu no va ser possible la seva datació cronològica (Cazorro, 1912/ Esteva, 1957, 1964, 1978).

Posteriorment, investigadors més moderns, les situaren cronològicament en el neolític mitjà per comparació amb altres cistes amb túmul de les mateixes característiques arquitectòniques i més ben datades situades en zones properes com ara l'Alt Empordà, i en especial les del Cap de Creus.

D'aquesta manera s'establí que eren pròpies del 3400-3000aC (finals del IV mil·lenni aC), cosa que les convertia en les primeres manifestacions megalítiques del massís de les Gavarres-Ardenya (Tarrús 1990, 1992).

El problema era que no hi havia cap prova arqueològica que avalés aquest fet.

És dins d'aquesta problemàtica on s'ha d'inscriure la realització de la nostra intervenció arqueològica a la cista de la Roca de l'Ivet de Llagostera.

El principal objectiu de la nostra excavació era el d'excavar un dolmen que encara restava inèdit des del punt de vista arqueològic, però aquest cop amb la utilització de tècniques i metodologies arqueològiques modernes per tal de recuperar algun material arqueològic que ens permetés datar el monument.

Isi això era possible, el que preteníem era extrapolar aquestes dades a la resta de cistes amb túmul de Romanyà de la Selva amb les quals comparteixen proximitat geogràfica (es troben a 10 km de distància aproximadament), morfologia, arquitectura megalítica, orientacions i dimensions; ja que la nostra hipòtesis de treball és que totes elles van ser construïdes durant el mateix període.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA DE L'ANY 2013

La nostra intervenció arqueològica es va dur a terme en dues parts:

La primera va consistir bàsicament en l'excavació de la seva cambra funerària i es va desenvolupar durant el mes de juny de

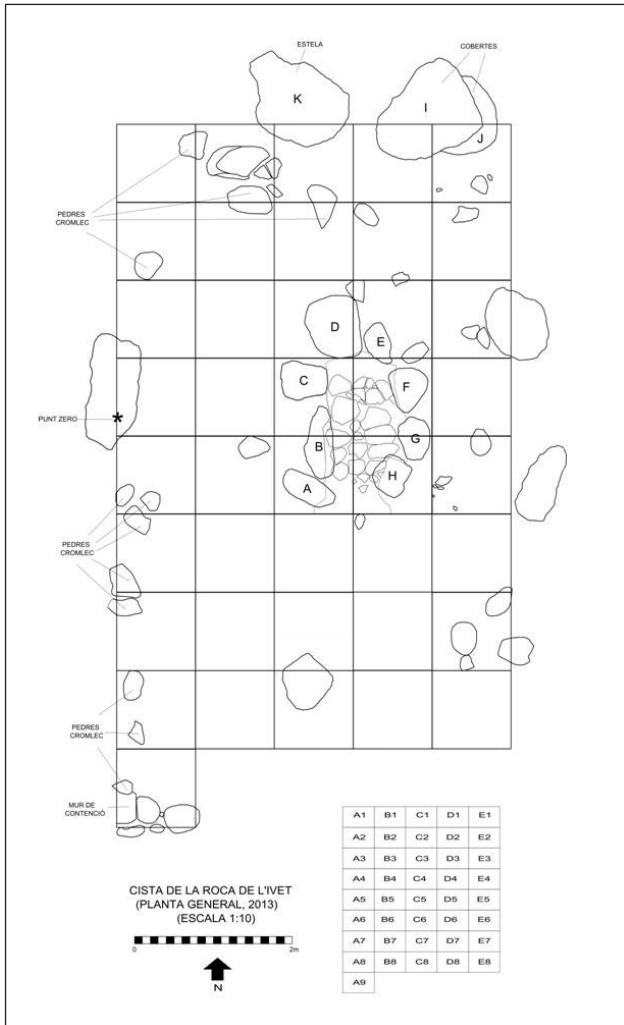

Figura 3. Planta general de l'excavació.

l'any 2013. La segona, que s'ha d'entendre com una pròrroga per tal d'acabar els treballs d'excavació, es va dur a terme durant els mesos de setembre i octubre de l'any 2013 i va consistir en l'excavació de la seva estructura tumulària (Fig. 3).

En total hi varen participar unes 9 persones.

El monument fou excavat seguint el mètode de les coordenades cartesianes. Tota la zona d'excavació es va dividir en quadres de metre quadrat per mitjà d'una quadrícula que mesurava 9 metres de llargada per 5 metres d'amplada. S'excavà quadre per quadre, seguint cadascuna de les capes o nivells de terra que hi havia en el seu interior i es varen situar tridimensionalment en l'espai (X, Y i Z) tots els materials arqueològics que anaven apareixent. Tot el sediment va ser garbellat amb una malla de 5mm.

Al mateix temps tota l'excavació va ser degudament documentada amb multitud de fotografies, pressa de cotes topogràfiques, elaboració de fitxes per cadascun dels nivells de terra o estructura, elaboració de croquis, dibuixos de la planta, alçat i seccions, etc; tal i com sol ser habitual en aquest tipus d'intervencions arqueològiques.

Figura 4. Excavació de l'interior de la cambra (juny, 2013)

Figura 5. Ganivets de sílex trobats durant l'excavació del nivell de terres compactes al interior de la cambra.

Figura 6. Denes de collaret trobades durant l'excavació del nivell de terres compactes al interior de la cambra.

L'excavació de la cambra

Com hem comentat abans aquesta fou excavada durant el mes de juny. I en concret es varen excavar els quadres C4, D4, C5 i D5 (Fig. 3-4).

Tot i que el monument ja havia estat obert i espoliat d'antic, la cambra encara conservava una potencia estratigràfica d'uns 30-35 cm segons els punts que va resultar que encara estava completament intacte.

La seva estratigrafia estava formada bàsicament per 4 nivells diferents: Nivell superficial, capa d'humus, terres grogues i terres grogues compactes; tots ells de poca potencia estratigràfica.

La capa més rica i més interessant de totes va resultar ser la última de totes ja que en el seu interior s'hi varen trobar 5 ganivets de sílex de diverses dimensions, una quarantena de denes o peces de collaret, dues plaquetes de sorrenca fragmentades i nombrosos fragments de ceràmica feta a mà i completament informes (Fig. 5-6). No va ser possible poder-hi recuperar cap resta antropològica degut molt possiblement a l'acidesa del terreny.

Com que la major part d'aquests materials arqueològics es varen poder recuperar in-situ va ser possible poder-los situar tridimensionalment. D'aquesta manera es va aconseguir una distribució espacial de tot el conjunt. Tot i que s'observava una major concentració de materials arqueològics en els quadres C4 i D4 del extrem nord de la cambra, aquests estaven distribuïts uniformement al llarg de tota ella. Al mateix temps tots es trobaven situats en unes mateixes cotes (entre els -70 i -80cm de profunditat respecte el punt zero) i formaven part per tant d'un veritable nivell arqueològic.

Al seu torn aquests materials arqueològics descansaven sobre un espectacular enllosat de pedres perfectament

Figura 7. Espectacular enllosat de pedres perfectament conservat trobat al interior de la cambra.

conservat. Estava format per 29 pedres de granit de mitjanes i petites dimensions, disposades unes al costat de les altres de forma planera. Cobria tota la superfície de la cambra funerària (155cm de llargada per 90cm d'amplada) a excepció dels seus dos extrems. Com que el seu estat de conservació era excepcional, i com que mai se'n havia trobat cap d'igual en cap dels monuments megalítics excavats en el massís de les Gavarres-Ardenya es va decidir conservar-lo en el seu lloc i posició original (Fig. 7).

L'excavació dels dos extrems de la cambra ens va servir per comprovar que en aquests dos punts hi anaven col·locades en el passat les lloses frontals A i D que actualment es troben caigudes, ja que hi vam trobar els seus forats d'implantació excavats en la roca mare. En l'extrem nord de la cambra, i en l'espai comprès entre el forat d'implantació on anava col·locada la llosa D (actualment caiguda), l'actual llosa E, la llosa F i l'enllosat, hi vàrem trobar enterrat, i en part situat per sota de l'enllosat, un petit vas o recipient de ceràmica a mà sencer, posat cap per avall, i que va ser interpretat com les restes d'una ofrena ritual o fundacional de la cista en el moment de la seva construcció (Fig.8).

Al mateix temps l'excavació de l'extrem nord de la cambra també ens va servir per comprovar que per sota de l'enllosat (d'on també vam aprofitar l'ocasió per extreure algunes mostres de terra del paleosòl del dolmen per dur-hi a terme anàlisis palinològiques) ja hi apareixia de seguida la roca mare descomposta. Com que la seva cota era molt més baixa que no pas la de l'exterior del monument vàrem arribar a la conclusió que en el moment de la construcció de la cambra es va haver de fer un gran forat o retall en el subsòl del turó per tal de facilitar-ne la seva construcció.

Finalment l'estudi de tots els materials arqueològics recuperats en el seu interior, que s'han d'entendre com una part important de l'aixovar funerari que devia anar associat amb el difunt, ens va permetre situar i datar el monument en el III mil·lenni aC, és a dir en el neolític final. Gràcies a això disposem per primera vegada en aquest sector d'una cronologia fiable per aquest tipus de monuments megalítics. D'aquesta manera hem pogut extrapolar les dades a la resta de cistes amb túmul del massís de les Gavarres-Ardenya i en especial a les de Romanyà de la Selva, amb les quals comparteix unes característiques arquitectòniques molt semblants, cosa que ens estaria indicant que totes elles foren construïdes molt possiblement durant el mateix període (III mil·lenni aC).

L'excavació del túmul

Aquest va ser excavat durant la campanya del mes de setembre i octubre de l'any 2013.

Per tal de facilitar la seva excavació es va decidir dividir tota la zona en 3 zones o sectors d'excavació: Quadrant nord, quadrant oest i quadrant sud.

El quadrant nord comprenia els quadres A1, B1, C1, D1 i E1.

El quadrant oest comprenia els quadres A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8 i A9.

I el quadrant sud comprenia els quadres B7, C7, D7, E7, B8, C8, D8 i E8, dels quals solament foren excavats en la seva totalitat els quadres C8, D7 i E8.

Finalment també es va varen excavar alguns quadres de la seva part central com ara els quadres C2, B4, C6, D6 i E4 (Fig. 3).

La seva excavació ens va servir per comprovar, que a diferència del que havíem pensat en un primer moment, no es conservaven gaires restes visibles del túmul a tot el voltant de la cambra ja que estava molt erosionat. Tot i això vàrem poder estudiar les seves característiques principals. Es tractava d'un túmul de tendència circular, fet bàsicament de terra i d'algunes petites pedres en alguns punts, de petites dimensions (5-6metres de diàmetre), i que en el seu moment no devia ser gaire alt ja que tindria l'alçada suficient com per cobrir tota la cambra funerària.

En la major part dels quadres excavats (a excepció dels quadres del quadrant nord) es varen trobar diversos materials arqueològics. Aquests estaven situats majoritàriament a l'interior del nivell de terres grogues i eren de poc interès. Tot i això val la pena comentar la troballa de diversos fragments de ceràmica informe feta a mà, una dena de collaret de petites dimensions, diverses ascles de quars i una làmina de sílex.

Ara bé la troballa més interessant que vàrem realitzar en aquest sector va ser la descoberta de diverses pedres de granit de petites dimensions que es trobaven clavades en diversos punts de la vora del túmul, i que van ser interpretades com les restes d'un petit "cromlec" o anell de contenció extern.

En concret en vàrem localitzar 9 en el quadrant oest i 3 més en el quadrant nord. En alguns punts fins i tot s'aprofitava la roca mare que aflorava per dur a terme aquesta mateixa funció (Fig. 3 i 9).

Finalment en el quadre A9 es va posar al descobert l'existència d'un petit mur de pedra seca. Tot i que no el vàrem poder excavar en la seva totalitat per falta de temps és molt possible que aquest s'estengués al llarg del quadrant sud del túmul, i que la seva funció fos la

Figura 8. Recipient de ceràmica sencera i posat cap per avall que vàrem trobar enterrat en l'extrem nord de la cambra i en una cota inferior a la de l'enllosat. Es tracta molt possiblement d'una ofrena fundacional del monument.

Figura 9. Excavació del quadrant oest del túmul (setembre-octubre de 2013). En primer terme es poden observar diferents pedres de granit de petites dimensions que sobresurten del terreny i que formaven part de l'anell de contenció extern del túmul.

Figura 10. Vista general de la cista un cop acabada l'excavació de la base de les seves lloses per tal de conèixer el seu sistema de fonamentació.

de crear una petita plataforma en aquest punt per tal de facilitar la construcció del túmul degut al fort pendent de la muntanya.

L'excavació de la base de les lloses de la cambra

Una altre tasca important que vàrem realitzar durant la nostra intervenció va ser l'excavació de la base de totes les lloses que conformen la cambra funerària però per la seva part externa per tal de conèixer de primera mà el seu sistema de fonamentació.

En concret es varen excavar els quadres C3, C4, C5, D3, D4 i D5 que es corresponien amb la base de les lloses A, B, D, E, F, G i H. No vam poder excavar la base de la llosa C perquè aquesta estava molt inclinada cap a l'exterior de la cambra hi havia el perill que caigués.

D'aquesta manera vàrem poder observar que existien dos tipus de lloses a la cambra: Unes de dimensions més grans (A,B,C,D,E i G) i unes altres de dimensions més petites (F i H). Les lloses de dimensions més grans estaven col·locades al interior de forats o retalls excavats en la roca mare i reomplerts de terra (nivell de terres grogues). Fins i tot en un cas (llosa B) el forat d'implantació presentava la mateixa forma o perfil que la llosa que hi havia d'anar col·locada per tal que aquesta s'hi assentés més bé.

En canvi amb les lloses de dimensions més petites (F i H) no passava el mateix. Per un costat la llosa F, que era molt baixa, va ser col·locada sobre una altra pedra de granit que li feia les funcions de sòcol i que l'aixecava. De l'altre, la llosa H, que també era molt baixa, va ser posada simplement dins el nivell de terres grogues per tal que tingués la mateixa alçada que la resta de lloses de la cambra. És per aquest motiu amb el temps es va anar inclinant cap al interior del monument (Fig.10).

El que sí que queda clar, és que independentment

Figura 11. Possibles lloses de coberta del monument. Tenen les dimensions suficients per cobrir tota la cambra funerària.

del sistema de fonamentació utilitzat en la implantació d'aquestes lloses, i tot i que algunes d'elles actualment es troben caigudes o una mica inclinades respecte la seva posició original, totes van ser col·locades a la mateixa alçada per tal de facilitar la col·locació de la llosa o lloses de coberta.

Per últim val la pena comentar que aprofitant l'excavació del forat de fonamentació de la llosa B de la cambra es van extreure diferents mostres de terra de la base d'aquesta llosa per tal de dur a terme anàlisis palinològiques del paleosòl d'aquesta cista.

Lloses de coberta

Abans de començar la nostra excavació ja ens havíem adonat de l'existència d'un bloc de granit de mitjanes dimensions en la banda dreta del quadrant nord del túmul.

En un primer moment l'havíem identificat com les restes d'un aflorament natural com tants d'altres hi ha a l'entorn del dolmen. Ara bé gràcies a l'excavació dels quadres D1 i E1 vàrem veure que això no era així.

En realitat es tractava de dos blocs o lloses de granit (I-J) de tendència circular que estaven amuntegats un sobre l'altre. El de sota (J) estava cap per avall i l'altre (I) estava al seu damunt. Un anàlisi més detallat de les seves

Figura 12. Possible estela de senyalització del monument actualment tombada sobre el túmul en el costat nord de la cambra.

superfícies ens va permetre observar que presentaven la seva cara interna completament plana i que els seus caires o les vores semblaven treballats.

Gràcies a la seva morfologia i sobretot a les seves dimensions -I (135x110x30cm) i J (120x100x20cm)- vam arribar a la conclusió que es podia tractar molt possiblement de les dues lloses de coberta del monument ja que tenien les dimensions suficients com per cobrir tota la cambra funerària. Per últim val la pena comentar que la seva situació actual (caigudes sobre el túmul a uns 2-3 metres al nord de la cambra) s'ha d'entendre com el resultat de l'espoliació d'aquest monument megalític en el passat (Fig. 11).

Estela de senyalització

Just abans de començar la nostra intervenció ja ens havíem adonat de l'existència d'una llosa de granit (K) de morfologia estel·liforme i de 144 cm de llargada per 100cm d'amplada per 30cm de gruix, que es trobava caiguda sobre el túmul a uns 2-3 metres al nord de la cambra, en el punt on comença el fort pendent.

En un primer moment vàrem pensar que es podia tractar de la llosa de coberta del monument. Posteriorment ho vam haver de descartar perquè no tenia les dimensions suficients com per cobrir tota la cambra funerària.

Gràcies a un anàlisi més detallat de la seva superfície ens vàrem adonar que en un dels seus extrems presentava dues petites escotadures artificials que conformaven una espècie de morro o sortint. Al mateix temps la seva cara externa era completament plana i els seus caires o les seves vores semblaven treballats.

Davant d'aquestes evidències vàrem arribar a la conclusió que es devia tractar molt possiblement de les restes d'una possible estela de senyalització del monument que es trobaria clavada verticalment en algun punt pròxim al monument (Fig. 12).

CONCLUSIONS

L'excavació a la cista de la Roca de l'Ivet ens ha permès excavar per primera vegada en el massís de les Gavarres-Ardenya les restes d'una cista amb túmul que encara presentava una cambra funerària amb una estratigrafia completament intacte.

La troballa d'un espectacular enllosat de pedres perfectament conservat i la descoberta d'un impressionant aixovar funerari format per 5 ganivets de sílex de diverses dimensions, una quarantena de denes o peces de collaret, dues plaquetes de sorrenca fragmentades en diversos fragments, un petit vas o recipient de ceràmica sencer

i nombrosos fragments de ceràmica a mà informes; han estat dues descobertes molt importants que han revolucionat l'estudi del fenomen megalític al massís de les Gavarres-Ardenya.

Gràcies a l'estudi d'aquests materials arqueològics s'ha pogut datar cronològicament el monument en el neolític final, és a dir en el III mil·lenni aC.

D'aquesta manera s'ha pogut extrapolar aquestes dades a la resta de cistes del massís de les Gavarres, i en especial a les de Romanyà de la Selva, amb les quals comparteix proximitat geogràfica, morfologia, arquitectura megalítica, orientacions i dimensions; cosa que indicaria que totes elles foren construïdes durant el mateix període.

La veritat és que l'obtenció d'aquesta datació tant recent ha estat una veritable sorpresa. Estàvem convençuts que es tractava d'un monument megalític més antic.

Ara bé, aquest fet ens ha permès documentar per primera vegada en aquest sector l'existència d'un clar cas de poliformisme. És a dir que en un mateix moment (durant el III mil·lenni aC) i en una mateixa zona es varen utilitzar diversos tipus de monuments megalítics (cistes amb túmul, sepulcres de corredor i les primeres galeries catalanes) per dur-hi a terme enterraments.

AGRAÏMENTS

Per acabar voldria donar les gràcies a totes les persones que han fet possible aquesta excavació. Al propietari dels terrenys, el Sr. Nemesio Hidalgo, que ens ha donat totes les facilitats del món. A la Sra. Susana Manzano, arqueòloga territorial i al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya perquè ens varen concedir el permís d'excavació i el suport econòmic per dur-la a terme. A en Josep Tarrús i a l'Enric Carreras per tots els seus consells i per l'ajuda rebuda durant el desenvolupament dels treballs d'excavació i en la determinació dels materials arqueològics trobats.

I molt especialment als companys i amics que varen participar en l'excavació: l'Isaac Rufí, en Josep Lluís Òdena, en Pau Turon, la Gisela Buixeda, la Bàrbara Mas, en Joan Fullola, l'Anaïs Borràs i l'Albert Guevara.

BIBLIOGRAFIA

CAZURRO, M. 1912, *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*, Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, Centro de Estudios Históricos, Madrid.

ESTEVA, E. 1957, Prehistoria de la comarca guixolense.

Contribució a su estudio, *Separata dels Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Girona, 9.

ESTEVA, E. 1964, *Sepulcros Megalítics de las Gabarras*, I (Gerona). *Corpus de Sepulcros Megalítics*, 3, Girona.

ESTEVA, E. 1978, *Sepulcros megalítics de las Gabarras*. Noticias complementarias, *Cypsela II*, *Separata* editada pel Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 55-89.

LLINÀS, J. 2009, De la prehistòria a l'època romana. Els primers 100.000 anys d'activitat humana a Llagostera, *Actes cycle de conferències: Història de Llagostera. Vida, societat i economia de la prehistòria al segle XIX*.

LLINÀS, J., MERINO, J. 2003, Menhirs, cistes i coves, *Revista Gavarres*, 3, 49.

LLINÀS, J., MERINO, J. 2009, Llagostera prehistòrica, *Revista Gavarres*, 15, 108-109.

MERINO, J., CASELLAS, L., ROCAS, X. 1994, L'Arqueologia a Llagostera. Crònica, *Publicació de l'Arxiu Municipal de Llagostera*, Llagostera, 11.

NIELL, X. 2011, Els monuments megalítics del massís de les Gavarres-Ardenya (Baix Empordà, Gironès i la Selva), *Revista Lligams* 9, 16-20.

TARRÚS, J. et al. 1990, *Dòlmens i Menhirs. 48 monuments megalítics de les Gavarres i el Massís d'Ardenya (Baix Empordà, la Selva, el Gironès)*, *Guies del Patrimoni Comarcal*, Editorial ART-3, Figueres, 8.

TARRÚS, J., CHINCHILLA, J. 1992, *Els monuments megalítics*, *Quaderns de la Revista de Girona*, Girona, 37.